

Miha Stopar
HERMAN VITEŽNIK

1

Rad poslušam ljudi, ki so se jim v mladosti dogajale zanimive stvari in lahko o njih pripovedujejo in se jim dobrohotno smeji. Rad poslušam Filipiča iz sosednje ulice, ki se je v mladosti s štirimi znanci in s pokvarjenim avtomobilom odpravil na potepanje po Evropi, njega, ki lahko celo popoldne razlaga o stari kripi, ki jih je vozila po svetu in je crknila na vsakem mejnem prehodu, tako da so jih cariniki in policisti le začudeno gledali. Štiri Balkance, ki so morali vsakič znova napol smeje in napol osramočeni izstopiti iz avta in potiskati staro škatlo mimo zakajenih kabin, uniform in prostocarinskih trgovin. Nekoč so jih avstrijski policisti zaprli in izpustili šele naslednje jutro, kajti živalsko preklinjanje Slovencev v srbohrvaščini in brcanje uboge pločevine zanje ni bil znak normalnega vedenja.

Rad poslušam Filipičeve plezalske zgodbe, denimo tisto, kako je v Španiji plezal na hrib, ki je bil na eni strani prepreden s samostanskimi zidovi, na drugi pa so se kvišku dvigale samo strme, prepadne stene. Tedaj Filipič in soplezalec na vrhu nikakor nista našla poti za sestop. Vsaka steza, ki sta jo izbrala, se je končala nad prepadom ali nad samostanskimi zidovi, vsak prehod med skalami, ki sta ga našla, se je izkazal za slepo črevo. Čez čas sta imela vsega dovolj, izbrala sta najnižji samostanski zid, se spustila čezenj z vrvjo, zatem sta isto storila na naslednji terasi in z naslednjim zidom. Nazadnje sta dokončno in brezizhodno obstala sredi samostanskih vrtov, pred njima pa se je pojavil doberman, ki je renče kazal podočnike in ni kazal niti najmanjšega namena, da bi ju spustil naprej. Med urejenimi cvetličnimi gredami je Filipič najprej skoraj zmrznil

od strahu, potem pa je, ko je sprevidel, da ga pes ne bo napadel in ga samo straži, začel kričati. Po italijansko, ker špansko ni znal, je iz obupa in deloma tudi iz norčevanja iz samega sebe vedno glasneje ponavljal: »Padre, padre! Aiuta mi, padre!« In ob njiju se je čez čas resnično znašel oče, menih, popolnoma razjarjen, ker sta nepoklicana vstopila v svete samostanske vrtove in se v posvečenem okolju drla kot jesiharja, a se je nazadnje usmilil njunih utrujenih obrazov in od zemlje umazanih žilavih rok ter ju povabil v samostanski hram, kjer sta pod ogromnimi kamnitimi oboki in ob velikih lesenih sodih z menihi pila stoletno vino in jedla rižoto z žafranom, nazadnje pa sta se sita in pijana majaje vrnila k svojima ženama ter sanjala, kako bosta naslednji dan zopet ponovila vso zadevo.

Najraje pa poslušam o Filipičevem podvigu, kako je neke nekoč iztaknil stare sovjetske komunistične plakate in jih leta 1962 čez noč razobesil po drevesih parka v našem mestu, po izložbah trgovin in na vrata večine hiš na trgu. Ko se je mesto zjutraj zbudilo, se je kot blisk razširila novica, da se pripravlja revolucija, v eni uri so bili na trgu na kupu zbrani vsi mestni gasilci ter lovsko društvo s svojimi dvocevkami. Na srečo Filipiča, ki je zbiranje in zborovanje ljudi spremljal s podstrešja tetine hiše na trgu, najprej smeje in kasneje s potnimi sragami na čelu, je ime krivca prišlo na dan šele po dolgih letih, sicer bi svojo revolucionarnost skoraj zagotovo plačal z Golim otokom.

Meni se take stvari nikoli niso dogajale. O tem pogosto razmišljam in obžalujem številne dolgočasne in enolične dni svojega življenja. Trideset sem star, najbolj nora leta bi morala biti za mano, in čeprav danes pravijo, da so trideseta nova dvajseta, bo moja malha pustolovščin verjetno

ostala prazna. Dobrodušne in pustolovske zgodbe bodo morali pripovedovati drugi.

Podobno bero zgodb kot Filipič ima za seboj tudi moj oče, vendar je šlo pri njem za drugačne pripetljaje. Pri sedemnajstih je bil kot politični zapornik prvič zaprt in samo dva meseca zatem je izkoristil prvo priložnost in pobegnil. Zaprt je bil po krivici in po spletu naključij, a da bi moj oče ustrezal podobi po krivem obdolžene dobričine, tega ne bi mogel reči. Rojen je bil leta 1932, tako kot moja mati, pri čemer je treba povedati, da sta me imela izjemno pozno in sem tako jaz, Herman Vitežnik, človek povsem drugega časa – ob osamosvojitvi Slovenije sem imel trinajst let in se rajnke Jugoslavije spomnim samo v letih njenega razkroja, tam nekje po olimpijskih igrah v Sarajevu. Oče je bil zaprt leta 1949, zaradi skrivanja starega orožja v ruševinah starega gradu za mestom. Po drugi svetovni vojni se je orožje v naših krajih tako in tako našlo povsod, v vsaki grapi in za vsako skalo so fantje stikali za njim, se z njim igrali in ga preizkušali. Ko je bil oče s tremi drugimi zasačen pri takem raziskovanju, je bil obtožen, da ustanavlja novo stranko, da nasprotuje enostrankarskemu režimu in ruši obstoječo družbeno ureditev. Štirje mladeniči so bili zaprti, in ni se vedelo, kakšna bo njihova usoda in koliko let bodo preživeli v kehi. Nato so jih nekega dne v sklopu obveznega zaporniškega dela odpeljali v gozd, kjer so morali pripravljati drva, sekali so drevesa in jih z rokami vlačili navzdol proti gozdni cesti in tovornjaku. Ob koncu dneva, ko so po ozki grapi še zadnjič spuščali debla, je oče prosil, ali sme opraviti veliko potrebo, stražar mu je dovolil in počasi je oče stopil mimo prvega in mimo drugega drevesa, za tretjim pa je začel bežati. Bežal je kot nor, na življenje in smrt. Pazniki so se pognali za njim in streljali, kasneje so ga po gozdu iskali s policijskimi psi, a

ga niso našli. Očetovi starši so za sinov pobeg izvedeli, ko so na njihov dom prišli policisti in prečesali celotno hišo, z železnimi drogovi so prebadali seno, prebrskali so omare, spustili so se v jašek pod hramom, nazadnje pa pred vhodom v hišo postavili stražo, ki je naslednjih nekaj dni čakala na prihod Tineta Vitežnika, mojega očeta. Niso ga dočakali, pobegnil je bil v Trst, se vkrcal na ladjo in več let služil kot mornar, vrnil se je šele tedaj, ko je bila izrečena pomilostitev političnih prestopnikov.

Očetu je bila divjost v naravi, že v otroštvu je bil grob. Starši se menda niso mogli načuditi njegovi surovosti, mislili so, da bo tak kot njihov najstarejši sin Matija, ki je bil glasbenik in umirjen fant, doma je garal na malem gruntu, pel je v cerkvenem zboru, vrstniki so ga imeli radi, radi so poslušali njegovo harmoniko in so ga spoštovali. Umril je zaradi pljučnice med služenjem vojaškega roka v italijanski vojski, ker je bila Vipava takrat pač pod zasedbo Italije in so tukajšnji fantje vojaški rok služili v italijanski vojski. Vendar moj oče ni bil Matija, ni bil miren, dobrosrčen fant, ni imel smisla za petje, še posebej pa ni imel smisla za igranje harmonike, k čemur so ga starši tako močno spodbujali. Radi bi bili namreč videli, da bi tako lepo kot Matija igral domače viže. Tine Vitežnik pa je nekega dne, menda ni imel še deset let, pograbil harmoniko in jo zagnal skozi okno, zatem je na dvorišče skočil še sam in jo s hlodom pretolkel, tako da so za njo ostali samo drobni, žalostno razsekani kosi.

Za moja starša, za Tineta in Marijo Vitežnik, se je od vedno zdelo, da jima skupno življenje ni usojeno. Bila sta si povsem različna in se skoraj nista pogovarjala. Mati je bila družabna, rada je imela ljudi in ljudje so imeli radi njo, neznansko rada je zjutraj odhajala v službo. Zadnje

delovne dni pred upokojitvijo, ko so ji sodelavci izročali cvetje in darila, je po svetu hodila mrkega in do prsi pobešenega obraza. Težko se je poslovila od delovnega vrveža in sodelavcev. Vse življenje je delala v istem podjetju, v vinski kleti nedaleč od našega doma. Rada je pripovedovala, kako so jo kot mlado punco v službo vzeli kot čistilko, kako je bila srečna, ko je prejela prvo plačo, kako je kasneje napredovala in se preselila v polnilnico buteljk, nazadnje pa so jo od tam premestili v pisarno, potem ko je bil na natečaju za novo preobleko buteljk sauvignona izbran njen predlog in je ta sorta še dolga leta zatem nosila etiketo, narejeno po materini risbi. Po službi je venomer odhajala še na njive in v vinograde na pomoč k sorodnikom in sosedom, bila je krepkega zdravja, tršata in po naravi odločna, šele v zadnjih letih, po rojstvu sestrih dveh otrok se je menda omehčala, nekega dne je domov celo prinesla plišasto sonce, nekaj nezasišanega za njeno нрав, in dejala: »Dva tedna se mi je vsakokrat, ko sem šla čez trg, tako prijazno smejalo iz izložbe knjigarne, in danes, ko sem šla mimo, sem rekla, naj se gre vse skupaj solit, in sem ga kupila za našega Jakca.«

Starša sta se več let drug drugemu izogibala, očetu je šel na živce materin glas in malone vsako njeno dejanje. Ob skupnih obedih je molčal, oglasil se je samo, ko je pod sestro, materjo ali menoj zaškripal stol. Tedaj se je prijel za čelo, vedno obdolžil mater in dejal, naj jebemti miruje, saj on in otroci ne morejo obedovati ob takem trušču. Zato je mati nekega dne pod njegovim stolom odvila vijak, in oče je pri kosilu vehementno kot običajno sedel nanj ter ni sprva opazil ničesar, potem pa je škripanje pod njegovo zadnjico postajalo vse hujše, samo mrščil se je nekaj trenutkov, nazadnje pa mu je prekipelo, vstal je in pograbil stol, zamahnil z njim po zraku in ga raztreščil na ploščicah

naše kuhinje. »Na, jebemti, kurba hudičeva, tu imaš zdaj stol,« je dejal in odšel, vrnil se je šele zjutraj, nažgan in raztrgan, nekje se je bil tepel, hotel je k materi v spalnico, pa je ta zaklenila vrata, sprva je trkal, potem tolkel. Nazadnje je mati ob strahovitem trušču in bobnenju le odprla, Tine Vitežnik pa se je razjokal kot otrok, bilo mu je žal in od silne ljubezni so mu po licih tekle debele solze. Držal je mater v naročju in jo ljubkoval, medtem ko je ona kričala: »Izpusti me, govno, na kozlanje mi gre! Kozlala bom! Kozlala!«

Poleg škripanja s stolom je šlo očetu strašno na živce tudi to, da sva se z materjo v nekem obdobju, takrat ko sem bil v šestem ali sedmem razredu, dolge ure pogovarjala v kuhinji. Sedel sem na zaboju za drva, medtem ko je mati kuhala, prestavljala lonce na starem štedilniku in pripovedovala. Spraševal sem jo o vsem mogočem, mati pa je odgovarjala, rada je pripovedovala, in oče se je jezil: »Poženščila boš mulca. Kaj se bo pogovarjal s tako staro babo, ven naj gre. Si slišal, mulc? Pusti to staro coprnico, naj govori sama s sabo.«

Mati je ob takih besedah namrščila obrvi, trmasto je privzdignila spodnjo čeljust in še raje pripovedovala. Pripovedovala denimo o časih, ko so po kapitulaciji Italije v naše mesto prišli Nemci, kako so ljudje v strahu zapuščali svoje domove in odhajali v gozd za mestom, ko je prišla vest, da se Nemci s tanki spuščajo proti Vipavski dolini. Takrat so se odprla vrata v obzidju med našo in sosedovo hišo, na prostoru naše ulice je bil namreč nekdanj grad, vrata, ki so bila sicer vedno zaprta z močnim hrastovim zapahom, in vsa ulica je bežala proti gozdu tam skozi, hiše so ljudje pustili odprte, s seboj niso vzeli skoraj ničesar, samo bežali so mimo izvira reke Vipave in mimo kamnoloma v breg ter se skrivali v redkem gozdu na pobočjih za

mestom. Nemci so jim kasneje povedali, da je bilo njihovo skrivanje povsem brez pomena, kajti brez težav so jih med tenkimi gabri in akacijami opazovali z daljnogledi in sledili njihovemu premikanju in plazenju. Ko so ljudje iz gozdičevja videli, kako je pri stari, mogočni murvi pred našo ulico ustavil prvi nemški tank, sta se moj stari oče in sosed odpravila navzdol, boječe sta pozdravila Nemce, ki pa so se za čuda odzvali prijazno, tudi zato, ker sta jih bila ogovorila v nemščini, bila sta namreč rojena v času Avstro-Ogrske in sta še pred prvo svetovno vojno obiskovala avstrijsko osnovno šolo. Naj pridejo dol, so rekli Nemci, nič hudega jim ne bodo storili. Tudi stari baron Štefan je prišel k murvi in v brezhibni nemščini pojasnil nemški vojski, češ, to niso komunisti, to so pošteni ljudje. Štefan je bil avstrijski baron in nenavaden pripetljaj je privedel do tega, da se je bil priženil v naše mesto in smo imeli v soseščini hišo, ki se ji je vse odtlej reklo baronova in se ji tako pravi še danes. Še pod Avstro-Ogrsko je namreč avstrijska vojska paradirala po naših ulicah, in eno izmed deklet, ki so spreved spremljala z balkonov, je avstrijskemu poročniku kdove zakaj v naročje vrglo vrtnico. Ta se je s svojega konja ozrl navzgor in bil tako očaran nad dekletom, da si je zapomnil hišno številko in se čez leta vrnil, jo poiskal in poročil. Od tedaj pa do konca svojega življenja je baron Stefan, kasneje poslovenjen v Štefana, živel v hiši nekaj lučajev stran od naše ulice.

Nemci prebivalcem mesta takrat niso storili hudega, samo v skupinah po štiri, pet vojakov so pregledovali hiše in preverjali, ali se v omarah ne skrivajo partizani. V nasprotju s partizani, ki so samovoljno in brez spraševanja jemali stvari, ki bi jim lahko prišle prav, so bili Nemci manierlich, je dejala mati.

»A zdaj boš pa bela, a? A zdaj boš pa domobranka?« je ob njenem pripovedovanju vzrožil oče. »Ne poslušaj je, mulc, babe stare. Spomin ji peša.«

Mati je zamahnila z roko, čeprav je s tem tvegala nov izbruh jeze. Preden so Nemci odšli naprej proti središču mesta, je dejala, so prijeli sosedovo Helenco in jo poslali čez most nad reko Vipavo, bali so se, da je miniran, zatem pa so se čezenj odpravili še sami in ljudje v naši ulici so si začasno lahko oddahnili. Po vojni, ko je v obeh vojašnicah v mestu ostalo nekaj nemških ujetnikov, so si jih ljudje lahko izposodili za delo na poljih, tudi stari oče je to večkrat storil in dva mlada Nemca sta večkrat odšla na našo njivo malo izven mesta, pomagala sta ruvati plevel in nositi vodo iz bližnjega potoka, da sta lahko mati in njena sestra zalivali vrtnino. Velikokrat, se je spominjala mati, sta jima s sestro ob vračanju v vojašnico prepustili vrečo solate ali pa fižola.

»Izdajalka,« je dejal oče. »Četnica stara. A partizanom je bilo pa težko dati, a?«

»Tudi partizanom smo dali. Vedno smo jim dali,« je dejala mati.

»Mi partizani ...« je začel oče.

»Še brade nisi imel, ko se je vojna končala.«

»Šuti, džubre!« je vzrožil oče in besno pogledal mater.

Kasneje, v šestdesetih letih, je prav na tisto njivo treščilo letalo jugoslovanske vojske. Letalski miting se je odvijal nad našim mestom, letala so nizko preletavala polja, ves dan je na nebu grmelo in ropotalo. Ko je eden od tovornjakarjev, ki so za vinsko klet razvažali vino, zadihan prišel v pisarno in materi dejal, da je na njeno njivo treščilo vojaško letalo, mu tega ni verjela. Bila je prepričana, da se šali, tako in tako so vsi njeni sodelavci vedeli, da je vedno pripravljena na hec. A se je tragična nesreča v resni-

ci zgodila, še mnogo let zatem je mati na njivi najdevala posamezne koščke letala, čeprav je po nesreči vojska njivo zastražila, odstranila razbitine in pripeljala velik kup zemlje, da bi nadomestila tisto, kjer se je bilo razlilo gorivo.

»Škoda, da te takrat ni bilo tam,« je dejal oče, »škoda, da ti ni pristalo na glavi.«

Mati ga je grdo pogledala, od jeze izbuljila oči in nalašč začela s pripovedjo, ki jo je oče še posebej mrzil. S pripovedjo o stari kravi Sivki, ki je v materini mladosti naseljevala današnjo kuhinjo, najlepši, najbolj sončen prostor naše hiše in jo je materi uspelo pregnati šele, ko je napredovala v službi in je lahko najela zidarje, da so hlev preselili v starejši del hiše, v sončnem prostoru pa uredili kuhinjo in dnevno sobo. Mojim starim staršem ni ostalo drugega, kot da mladi, odločni ženi prikimajo, čeprav se z njenim preurejanjem hiše niso strinjali. Ta nedolžna zgodba je očeta vsakokrat razkurila čez vse razumljive meje in postal je skoraj penast, če se je kravo Sivko samo omenilo. Mati pa je v takih primerih mirno nadaljevala s povestjo o Sivkinem znamenitem pobegu, o njenem stampedu skozi mesto, ki se je zgodil v kravini pozni starosti, tedaj ko je, zaradi številnih teličkov, ki jih je bila povrgla v svojem življenju, tekla že okorno in nezanesljivo in je bilo še ob počasni hoji videti, kot bi bile njene noge v kolkih pritrjene samo še z laksom. Nekega dne, ko jo je mati peljala pit k enemu od izvirov reke, je Sivka nenadoma ušla, s svojimi majavimi kolki je kot blazna dirjala mimo baronove hiše in naprej na trg, mimo dvorca, ki zaseda polovico trga in je bil vedno nekakšen zaščitni znak našega mesta, dirjala je mimo spomenika padlim borcem narodnoosvobodilnega boja, nazadnje pa je materi ušla izpred oči. In navadno je oče na tem mestu pripovedi mater prekinil in dejal: »In tvoji oče je našel jebeno Sivko šele naslednji dan, tri

kilometre stran, v tistem hlevu in pri tistem jebenem biku, kamor so jo bili peljali parit leto poprej. In kaj? Kurba je bila, tako kot vse ženske.«

Po vseh prepirih, tihih tednih, zmerjanjih in zbadanjih sta se mati in oče razšla, ko sem obiskoval zadnji, osmi razred osnovne šole, sestra Ana pa četrti letnik gimnazije. Že prej očeta sicer pogosto ni bilo doma, ker je po več tednov hkrati v tujini opremil ladje za luksuzna turistična potovanja. Govorili so, da se je po takih službenih poteh vedno vračal poln denarja in je v gostilnah plačeval vsem povprek ter se je okrog njega zbiralo leglo pijancev in naključnih obiskovalcev. A se je nazadnje njegovo gostoljubje menda vsakokrat slabo končalo. Ko se je očetu namreč zazdelo, da je nekdo le prehud prisklednik in že preveč časa pije na njegov račun, ga je brez posebnega razmišljanja pretepel kot vola, nekoč je nekega reveža celo vrgel z mostu v deročo reko in ga je nazadnje moral še sam rešiti, ker si nihče drug ni upal skočiti v vodo. Ubogi pijanec je izmenično nad gladino hlatal za zrakom in tonil nekje v hitri reki, dokler ni oče kakih sto metrov pretekel po obrežju, se vrgel na glavo v reko in čez nekaj trenutkov nesrečneža potegnil iz vode.

Po ločitvi se je preselil nazaj v rodno vas, petnajst kilometrov od našega mesta, šeststo višinskih metrov više, tja gor, kjer je včasih vodila rimska cesta od Italije proti Ljubljani. Po ločitvi sem ga tam obiskal redko, a ko sem ga, sem navadno tiho sedel na krušni peči, sorodniki so me opazovali in se skušali z menoj pogovarjati, a nam pogovor nikdar ni stekel, preveč sem bil zadržan, pa tudi vse preveč in skoraj smešno sem bil na pogled podoben materinim sorodnikom. Še sam sem bil obupan nad podobo

plašnega mladeniča, ki so si jo morali sorodniki ustvariti o meni.

Kljub temu imam iz otroških let na očetov kraj lepe spomine. Spomin na trop razigranih starejših bratrancev in sestričen. Dvakrat sem z njimi preživel zimske počitnice v brunarici v gozdovih starega očeta, očetovega očeta, in ker je bil najstarejši bratranec že skoraj polnoleten, so nas starši tam pustili bivati same. Obakrat je neprestano snežilo, sneg je segal do sredine oken v pritličju, in spominjam se neprestanega otroškega vrveža v zatohlih, od sušenja oblačil vlažnih prostorih ter močnega ognja v gašperčku v kotu sobe. Bil sem vseskozi kot senca za petami starejšim bratrancem, smučali smo v gozdu, kjer je bilo drevje redkejšje in si lahko smučal hitro prek grbin in mimo nizkega grmovja, skakali smo na skakalnici za brunarico, neprestano smo na tak ali drugačen način tekmovali. Molče sem prenašal poraze, ki sem jih doživljal pri smučanju in skokih, navsezadnje so bili bratrancevi starejši in bolj izkušeni, a že takrat je v meni tlela huda tekmovalnost, od vedno je ždela v mojem jedru in mi v mladih letih povzročala grenkobo ob neizrazitosti lastne osebe, kasneje v življenju pa je tiho, a na trenutke silovito uravnavala moja dejanja, nadzoroval sem jo in krotil, a je včasih ihtavo in z vso svojo močjo butnila na plan.

Do ločitve so bili gostje v naši hiši povečini odveč in nezaželeni. Oče je sosede, ki so obiskovale mater, obravnaval kot kokoši, skušal jih je prepoditi z brcanjem po zraku in s tleskanjem jezika ali pa jih ni niti pogledal. Ščasoma so k nam prihajale samo še takrat, ko ga ni bilo doma. Če se je zgodilo, da je oče nepričakovano prišel domov in so ga zagledale skozi okno kuhinje, tedaj so v paniki pričele šepetati: »Tine gre. Tine gre!« A ni bilo druge poti kot skozi velika lesena vrata v obzidju, ki obkroža našo hišo,

morale so se srečati z očetom, morale so trpeti njegovo režanje, skloniti glavo in ponižno oddrobencljati mimo njega, kot bi bile zasačene pri kraji ali laganju. In kot bi njegova surovost ne bila dovolj, je s seboj vedno vodil še policijsko izšolanega nemškega ovčarja, ki je skozi leta v soseščini več desetim psom odgriznil to ali ono okončino. Ob nekem takem srečanju s sosedo Lojzo je psu velel: »Ugrizni Lojzo, Hektor, ugrizni babo staro.« In tedaj je Hektor pobesnel, lajal je in renčal, zaganjal se je na verigi, na kateri ga je držal oče, Lojzi pa je ledenela kri v žilah in se je stiskala ob zid in se nazadnje prevrnila čez cvetlično korito, oče pa se je ob tem na vsa usta režal, veselo kot otrok se je režal, zdelo se je, kot bi bili to najsrečnejši trenutki v njegovem življenju.

Tistega psa smo imeli v železni kletki na koncu balkona, vsakokrat ga je bilo treba odvesti skozi hišo, po stopnišču navzgor in skozi Anino sobo, da si ga lahko, mrcino, na balkonu zaprl v kletko. In to je počel samo oče, samo on ga je lahko vodil na sprehode. Mi smo ga včasih hranili, a vedno samo tako, da smo mu skozi mrežo na dolgi palici poslali lonc z obrokom in nato pobegnili iz njegove bližine. Včasih je Ana ob njegovem laježu znorela in je pričela kričati na očeta, zahvaljujoč svoji ljubkosti je bila edina, ki jo je bil oče pripravljen poslušati. Potrpežljivo in mirno je opazoval njen izbruh jeze, na koncu pa je vseeno dejal samo: »Smiri se, dijete.« Na materino grozo se je z nama pogosto pogovarjal v srbsčini. A menda je tudi v mladosti, potem ko se je vrnil s služenja vojaškega roka v Kragujevcu, več mesecev govoril samo srbsko in s tem spravljal ob pamet starše in vse sorodstvo. Ane pa njegove besede niso pomirile, še bolj je kričala: »Koliko psov bo moral še obgristi, preden se ga boš znebil? Koliko kokoši bo še pokončal? A mora ubiti človeka, da se ga bomo odkriža-

li?« Očetu je bila Anina vročekrvnost všeč, ponosen je bil nanjo in se je smehljal, a pes je ostajal v hiši.

Samo en človek je bil, ki ga je bil oče vesel in čigar obiske je rad sprejemal. Na presenečenje vseh je povsem brez pripomb trpel muhe materinega bratranca Andreja. Andrej ni imel zadržkov glede obiskovanja, obiskoval je mnoge in razne ljudi, še posebej pa ni imel zadržkov pred mojim očetom in je k nam zahajal pogosto in nepredvidljivo. Oče je do njega gojil naklonjenost, čeprav sta si bila povsem različna. Ob prihodu sta se vedno rokovala in Andrej se je ob tem široko smejal s svojo zobno protezo, ki je škrtala in besno poskakovala, medtem ko so se zgoraj oči prijazno in veselo bleščale.

»Ven mu bo padla,« je vsakokrat dejala mati.

»Skupaj sva bila v partizanih,« pa je vsakokrat dejal Andrej in naklonjeno pogledal očeta.

»Mulca sta bila, ko se je vojna končala,« je dejala mati.

»Kurirja sva bila,« je dejal Andrej.

»Ti, Andrej, si že mogoče bil kurir, moj mož tamle pa se je v kuhinji pri mami igral z orožjem.«

»Molči, baba stara domobranska.«

Andrej se je s svojo staro škodo vedno pripeljal po klančini naše ulice vse do starega obzidja okrog hiše, potem pa še skozi velika dvokrilna vrata na dvorišče. Če so bila odprta samo delno, jih je brez pomišljanja zadel z odbijači, počasi kot s tankom je zapeljal skozi priprta krila in jih med škripanjem in hreščanjem razprl. Mati se je vsakokrat razburjala in spraševala, ali se ne bo nekega dne s svojo kripo pripeljal naravnost v kuhinjo. V hišo je vstopil brez zvonjenja, sedel je za mizo, prižgal cigareto in naročil deci vina.

»Kako neznansko me jezi, da nikdar ne pozvoni,« je mrmrala mati. A Andrej se na take pripombe ni oziral,

navadno je za rep ujel mačka, ga povlekel k sebi in ga v svojem slogu z grobimi prijemi crkljal, dokler se prestrašeni živali ni uspelo izviti iz krepkih, od sonca in mraza, zemlje in kamenja utrjenih in kot usnje trpežnih rok ter pobegniti. Ščasoma se je maček navadil, da je ob zvoku Andrejevega avtomobila, ki ga je bilo tako in tako slišati malone že z druge strani mesta, zbežljal na obzidje in nemudoma zbežal po strehah sosednjih hiš, ob čemer je mati vedno dejala: »Pametna žival. Tudi sama bom naslednjič storila natanko isto.«

Ko sta oče in Andrej popila preveč tistih kozarcev za en deci, je Andrej navadno zapadel v melanholično razpoloženje in začel prepevati stare italijanske pesmi. Tako stare, da jih je menda še v Italiji komaj kdo poznal. Oče mu je skušal slediti, a je vedno samo brundal melodijo, ker pesmi ni poznal. V poznavanju starih pesmi je bila Andreju kos samo še mati, tudi ona je bila neizčrpen vir pesmi, ki se jih je bila naučila v italijanski osnovni šoli, a je redko hotela peti v duetu z Andrejem. Ob njegovem pijanem prepevanju in solznih očeh je vsakokrat dejala: »Zmerjali so nas, da smo rasa zabitih. Da smo rasa sužnjev.« A je kljub temu zvečer, ko je legla v naslanjač, vedno gledala filme na italijanski televiziji, le redko na slovenski.

Andrej se je iz ljubezni do naše družine čutil zavezanega, da nam pomaga, in se je večkrat brez našega védenja in privoljenja odločil, da je naša hiša potrebna obnove, recimo beljenja. Tedaj se je pripeljal na dvorišče, brez besed znosil vedra z apnom v kuhinjo in začel. Najprej v kuhinji in dnevni sobi, če je bil prave volje, pa je nadaljeval še v kopalnici in sobah. Nikdar ni s časopisi in najlonom zaščitil pohištva, vedno je pleskal po vsem povprek, detajli pri delu ga niso zanimali, ti so ga zanimali zgolj, ko je stal za stojalom in slikal, tedaj je bil potrpežljiv in miren, pri

delu pa mu sta mu bili vodili obsežnost in hitrost. Tako je za seboj vedno pustil lepo pobeljene zidove, hkrati pa od apna povsem bele omare, vrata in okna. Mati je bentila in oče se je režal, a sta kljub temu vsakokrat skupaj počistila, hitro in temeljito, kajti oba sta bila po naravi garača, in hiša je bila po Andrejevem beljenju vedno nenavadno sveža in svetla.

Nekoč pa se je tako beljenje zgodilo, ko je bila mati doma sama. Midva z Ano sva bila na počitnicah pri Andreju in Ingrid, njegovi ženi, oče pa na eni izmed večtedenskih službenih poti. Mati je besnela in obupovala, ko je ob sedmih zvečer nenapovedano prišel Andrej in v hišo začel nositi pripravke za beljenje, kajti naslednji dan bi morala že navsezgodaj vstati in oditi na sindikalni izlet v Turčijo. A Andrej se na njene načrte ni oziral, končal je nekaj minut po polnoči in mati se je ob pogledu na pobeljene omare in parket najprej zjokala, zatem pa v vedro natočila vodo, vzela krpo in do jutra čistila hišo. Ni ji dalo miru, ni hotela za seboj pustiti nereda. S čiščenjem je končala ob štirih zjutraj, ob pol petih je odšla na trg, kjer jo je napol mrtvo pobral avtobus. Komaj je imela čas, da je šla pod tuš in v kovček zložila obleke. A je bila vseeno, kot sem kasneje slišal, še isti dan glavna za mikrofonom in je ves avtobus spravljala v smeh s svojim norčavim obnašanjem.

Ob beljenju je Andreja včasih prenovitvena mrzlica obšla tudi v drugačni obliki in je nekoč denimo hotel z betonom prekriti tlak iz drobnega, okroglega kamenja, ki smo ga imeli pred vhodom v hišo in je bil tam že več stoletij, še iz časov, ko je bila naša hiša del gradu. Iz istih časov kot tudi obzidje, ki se je vilo okrog ulice in hiš, in kot dva obrambna stolpa, ki še vedno stojita na zunanji strani ulice, eden nad glavnim tokom reke, drugi pa nad manjšim, ki se glavnemu priključi tik pred mostom, kjer

so se Nemci v drugi svetovni vojni bali, da jih bo razstrelil partizanski dinamit. Andrej je bil večkrat slišal materino pritoževanje nad mravljami, ki so živele v drobnih luknjah med kamenjem pred hišo in so v poletnih mesecih vedno množično prihajale na plano. Slišal je bil jamranje, in mu je seglo do srca. A mati je imela tisto kamenje, čeprav z mravljami, v resnici rada. Ko je Andrej na dvorišče pripekljal mešalec za beton in povedal, da namerava z betonom za vse večne čase prekriti kamenje in mravlje, se je uprla, legla na tlak in dejala, da bo tam betoniral samo prek njenega trupla. Trmasto je pobesila čeljust in počakala, da je Andrej z dvorišča molče odpeljal mešalec. Bitko dveh trmastih značajev je takrat dobila mati.

Pogosto mi je mati pol v šali, pol zares očitala mojo naklonjenost Andreju, prav tako, kot je to očitala očetu. A sta ob Andrejevih obiskih mati in oče vendarle doživljala redke trenutke zedinjenosti, po njegovem odhodu sta vedno skupaj počivala, oče z nasmeškom in mati s potnimi sragami na čelu, oče je dobre volje zmajeval z glavo, mati je najprej besnela, nazadnje pa se je morala malemu, a silno žilavemu človeku še sama naklonjeno nasmihati.

Andrej je imel našo družino iz vsega srca rad, cenil je surove in brezobzirne može, kot je bil moj oče, čeprav sam nikdar ni bil tak. Rad je zahajal k nam in strašno rad je videl, če smo k njemu prišli mi. »Naši so prišli,« je dejal. »Glej, Ingrid, naši so prišli.« Rad je videl, če sva z Ano prišla k njima na počitnice, in na tiste počitnice imam mnogo lepih in hkrati nenavadnih spominov. Spomnim se, kako je Andrej poginulega ptiča privezal nad rešetkami domače ribogojnice, naslednje dni pa sva ob Ingridinem zgražanju čakala, da se bodo ptiča lotili črvi in bodo ribam padali v usta. Spomnim se, kako smo z Ingrid in Ano zlagali meso pravkar zaklanega prašiča v hladilne skrinje, nasle-

dnji dan pa je zaradi neurja potok, ki je tekkel mimo hiše, poplaval dvorišče, Andrejevo ribogojnico je zalila voda, dvignila rešetke in več sto rib je naplavilo v sadovnjak, kjer so mrtve obležale v globoki travi. Z Ingrid sva morala v hladilne skrinje poleg prašiča zdaj tlačiti še ribe, Ana pa je pri sosedih prosila, ali lahko odstopijo prostor v svojih skrinjah. Preklinjali smo, se jezili na Andreja in njegovo megalomanstvo, tolkli po skrinjah in bili na robu joka, a nazadnje smo le uspešno zaprli še zadnji pokrov, Andrej pa je Ingrid obljubil, da naslednje leto ne bo več kupil prašiča, ker imata dovolj živeža že samo z ribami. A je nato kupil dva in tudi vsa nadaljnja leta je potem vedno redil dva prašiča, najbrž je videl, da ima Ingrid dovolj hladilnih skrinj.

Nikdar nisem razumel, zakaj sta se mati in oče poročila, a sklepal sem, da je bila to zanju zadnja priložnost, menda pa so ju k temu nagovarjali tudi oboji starši. Ob poroki sta imela skoraj štirideset let, Ano sta imela pri enaištiridesetih, še štiri leta kasneje pa mene. Prigovarjanje staršev najbrž ni bilo nepomembno, kajti večkrat sem začuden opazil, kako veliko očetu pomeni mnenje njegovih staršev, čeprav je tudi njiju pošiljal v razne neugledne kraje. Najbrž so materini starši v očetu videli dobrega delavca in tudi njegove gozdove, očetovi starši pa so cenili mojo mater zaradi priporočil očetove sestre, ki je živela v našem mestu in je mater poznala iz cerkve, kamor sta obe pogosto zahajali. Zanimivo pa je, da sta obe družini po poroki povsem spremenili mnenje in so grdi pogledi spremljali tako nevesto kot zeta.

Matere po ločitvi nikdar nisem videl z drugim moškim. Nekoč sem jo sicer opazil v tesni bližini profesorja fizike, takrat sem bil v tretjem letniku gimnazije in me je profesor

Ivan Žnidaršič še učil. Videl sem ju v naši klonici, in plašno sta se odmaknila drug od drugega, ko sem vstopil. Mati je prišla grablje in platneni žakelj, kot bi imela nujno delo, profesor pa je samo strmel v tla. A takrat nisem ničesar posumil, zdelo se mi je neverjetno, da bi tadva imela razmerje. Tudi danes ne vem, ali sta se kdaj zares zblížala, morda sem takrat to celo po naključju sam preprečil in zaradi zadržane narave enega in slabe vesti zaradi ločitve drugega po tistem ni več prišlo do podobne priložnosti. Profesorja dolgo let ni bilo v Sloveniji, delal je na inštitutu v tujini, ukvarjal se je s fiziko delcev, s kvantno mehaniko in pospeševalniki. Z materjo sta se poznala že od prej, a tesno prijateljstvo sta razvila šele po njegovi vrnitvi v domovino. Šele danes vem, da sem bil naiven, ko v njegovih obiskih nisem videl nič nenavadnega. Nič posebnega nisem zaznal v njegovem prizadevanju, da bi materi olajšal delo, ko ji je na vrt nosil vedra vode in pod balkonom cepil drva, čeprav je bila mati verjetno dvakrat močnejša kot on. In nič nenavadnega nisem videl v materinih besedah, ko se je ob vračanju z njegovega doma v sosednjem mestu jezila: »Greš, da bi ubogemu samotarju pospravil stanovanje in zlikal cape, pa si tik pred tem pospravi sam, na mizo postavi še prt in rože, čeprav je vsakomur jasno, da je še pol ure pred tem živel v svinjaku.«

Profesor fizike je bil edini, ki se je z menoj pogovarjal o boksu. Vedno ko je prišel k nam, je najprej poklepetal z Ano in z mano, šele potem se je posvetil materi.

»Mike Tyson? Kakšen se ti zdi Mike Tyson?« me je vprašal v časih, ko je bil Mike Tyson svetovni prvak, ko je bil na vrhuncu slave in so se vsi čudili njegovemu serijskemu premagovanju nasprotnikov. Ko je zmagoval, še preden se je dvoboj pravzaprav začel, ko je na poti do naslova najmlajšega svetovnega prvaka v težki kategori-

ji nasprotnike premagoval malodane v štirinajstdnevni presledkih, čeprav imajo boksarji običajno samo tri, štiri dvoboje na leto.

»A je že eden najboljših težkokategornikov vseh časov?« je vprašal profesor.

»Ne,« sem rekel. »Je pa na poti.«

»A je boljši, kot je bil Muhammad Ali?« se je nasmehnil.

»Kako lahko vprašate kaj takega?« sem vzkipel.

In profesor se je nasmejal in vprašal: »Pa je Muhammad Ali zmagoval tako serijsko v prvi in drugi rundi?«

»Ni, je pa premagal Georgea Foremana, ki je serijsko zmagoval v prvi in drugi rundi. Tudi Tyson ne bi tako zmagoval, če bi pred njim stal Larry Holmes v svojih najboljših časih. Ali pa vsaj Larry Holmes, ki ne bi pred Tysona prišel naravnost iz naftalina. S svojo levico bi Holmes držal Tysona meter stran od sebe, nikdar ne bi prišel Tyson dovolj blizu, da bi lahko proti njemu spuščal svoje kratke, a neverjetno hitre in močne udarce.«

»Mike Tyson je žival,« je dejala Ana, ki ni prenašala ne boksa ne Mika Tysona.

»Ni,« sem dejal. »Tudi ti bi bila, če bi odraščala v takih razmerah, kot je on. Mike Tyson je bil pri trinajstih letih že osemtridesetkrat aretiran.«

»Ne, ne bi bila,« je dejala Ana. »Posiljevalec je in navaden pretepač.«

»Seveda ne bi bila,« je dejal profesor in dekletu svetlih dolgih las in pegic okrog nosu namenil naklonjen pogled.

Tako so se mnogokrat odvijali pogovori med nami, a šele po ločitvi očeta in matere, prej profesor nikdar ni bil v naši hiši. Takoj po očetovem odhodu so nas ponovno pričeli obiskovati tudi drugi znanci. Sosedje in sorodniki so se spet pogosto prikazali v naši hiši, zopet so bili prostori glasni in svetli, zavese ob lepih sončnih dneh niso bile